

A gyógypedagógia új kézikönyve

A magyar gyógypedagógia reprezentatív kötetét korszakhatárra állítja bevezetőjében a szerkesztő, Illyés Sándor professzor. Bevezetőben szokatlan őszinteséggel mentegetődzik: ennyire képes, itt tart a gyógypedagógia tudománya, fogadjuk el „választói jelentésnek” az egybeszerkesztett dokumentumokat.

Melyek is az egymást váltó korszakok? A magyar gyógypedagógia évszázados sikersikertörténetében miért írnak új fejezetet annak mai művelői? Ne keresse az olvasó a politikai-ideológiai típusú változásokat az okok között! Mélyebb dolgok munkálnak itt – bizonyítja elegáns elemző írásában a szerkesztő. A kötetben gyakran említett törvénykezési változások (akár az oktatási törvény, akár az ügynevezett esélyegyenlőségi) is csupán jelzései, tükrői a korszakváltásnak. S jelzések a szakmai orientációs pontok földrajzi elhelyezkedésének változásai is – a szerkesztő nyomában a szerzők rendre a hirtelen gátak nélkül megismerhető nyugati, jórészt újvilági szakirodalom áradásának regisztrálói.

Korszakváltás látszik abban is, hogy a fogyatékosokra, sérülésre, zavarra összpontosító gyógypedagógia mellett (helyett?) előtérbe kerül az ép funkciókra figyelő speciális, mondhatni kompenzáló – különösen korai – fejlesztés.

A védelem elvétől vezérelt elkülönítő, ügynevezett szegregáló gyógypedagógia helyébe az integráció elve került, sőt ennél is árnyaltabb nevelési és intézményszervezési megközelítés, az inkluzivitás (mely a befogadás gesztusaival világosan utal a segítségadás szakszerűségének követelményeire – különösen a rémtörténetekbe illő „hideg integráció”, másutt „rideg integráció” helyett).

S ezzel szoros összefüggésben – tudjuk meg a tudományelméleti bevezetőből – változik a gyógypedagógia megalapozásának bázisa is: a természettudományos gyógypedagógiáról a társadalomtudományos gyógypedagógiára tevődik a hangsúly – láttatja Illyés. (Izgalmas mikroelemzés a tudománytörténeti leírásban: ugyanez a természettudományos alap miként volt kontinuum 1945 előtt és után – mindkét esetben a sarlatánság ellen is védelmet nyújtott –, sőt az 1945 utáni ideológiai korszak természettudományos dogmatikája védte meg ugyanezen korszak ideologisztikus-voluntarista szándékaitól a gyógypedagógiát; ezért nem „esett bűnbe” úgy, mint „egészséges” társa.)

Egészséges? Hogyan is nevezzük magát a szakmát? S a szakma pártfogásába vett személyeket (gyerekeket, ifjakat, olykor felnőtteket)? A bevezető gondosan erre a feladatra is figyelmeztet, a szakterminológiának külön részt szentel. (Zárójelben jegyzem meg: milyen jó lett volna a kötet végén a tárgymutató mellett egy lexikon-szerű függelék is, részben a változó terminológiát kísérendő, részben a szakmában elterjedt s a kötetben is gyakorta erősen jelenlévő latinizmusok feloldására – a kötet olvasói nem rendelkeznek feltétlenül orvosi kultúrával, s bizony nekik, az új, társadalomtudományos műveltségűeknek is szól a kötet, a korszakváltás új kompetenseinek.)

Hogyan is hívjuk azt a személyt, akit gyógypedagógus nevel? Az eufémizmus ízlés dolga-e (lám csak, 100 éve a „hülye” szónak sem volt pejoratív-durva konnotációja!), vagy a szakma attitűd-változásának tükrö?

Illyés a „speciális nevelés iránti szükséglet” kifejezéssel zárja e terminológiai sort. A fordulat világos: az intézmény kötelességei, feladatai felől fogalmazódik a definíció: hiszen ennek kell alkalmazkodnia jellegzetesen leírható egyéni szükségletekhez – az érzékszervek, a mozgás, az értelem, bizonyos magatartások és képességek fogyatékoságaihoz, sérüléseihez, zavaraihoz. (Egy újabb zárójel: nem vezet-e ez az értelmezés az általános pedagógiának is új értelmezéséhez? Hiszen bizonyos nevelésfilozófiai értelemben

minden egyén – mint „egyedüli példány” – speciális nevelést igényel, s ennek megfelelően a „neki való” nevelőintézmény kompetenciája lenne az adaptivitás képessége. Persze, tudom, ez illúzió: hiszen ez utóbbi gyerekek számára szervezett nevelőintézmények – szép nevükbe foglalt funkciójuk mellett – voltaképpen történeti létrejöttük óta a szelekció, sőt a társadalmi szelekció eszközei.) A gyógypedagógusokat foglalkoztató intézmények növendékeit már nem fenyegeti külön szelekciós veszély – esélyeiket vesztvén már egy szelektált populáció ők –, ezért is épülhetett fel egy alapvetően a fejlesztésre, a sikerre, a visszacsatornázásra berendezkedett és betanított szakma ebben a körben.

Szóval miképpen is nevezi a gyógypedagógia a „többiek” intézményeit, a „többieket”? Normálisnak? A szóhasználat – „normál általános iskola” – kerüendő a gyógypedagógusok szerint, hiszen diszkriminál. Épek? Ugyanígy. „Szokásos” iskola – nevezik így néhanyszor a kötet szerzői. Furcsa szó. Mások „többségi” iskoláról beszélnek, utalva az arányokra. Milyen jó lenne megtalálni a helyes kifejezést!

De hiszen a gyógypedagógus szakma is több szakma – vélik sokan. A közös, a feltétel nélküli fejlesztő attitűd, illetve a történetileg – Illyés szépen szól erről – a szakmára rakódott irgalmasság elegendő integráló alapeszmének egy modern tudományosságban? Egy konduktor- és egy tiflopedagógus szakmaisága fényévnyi távolságra van egymástól. Vagy új integratív tudomány születik? S ezt hiányolja mentegetődző bevezetőjében a szakma egyik első számú szakembere?

Első reakcióm a szerénység iránti tisztelet volt. Szerénykedik a szerkesztő a tőle megszokott eleganciával. Aztán a kötet végigtanulmányozása során megértettem. A hiányolt közös szakmai diskurzus-nyelv bizony hézagos. Nem! A feltétel nélküli humanista alapállás csorbát nem szenved egyik szerzőnél sem. De csakugyan nem tartanak egy szinten a nyelvhasználatban, a gondolkodásmódban.

Vajon egy szigorúbb szerkesztési elv segített volna?

A kötet alapszerkezete világos: a tudományelméleti, történeti és jogi bevezető fejezet után (szerencsés kézzel a kötetbe illesztett „közjáték” a szerkesztés idején miniszterként is fungáló agykutató, *Hámori József* akadémiai székfoglalója, amely lényegi információkat foglal össze a fejlődő idegrendszer plaszticitásáról, alkalmazkodóképességének ha nem is végtelen, de a végtelent csaknem súroló határaitól) a szerzők, a szakma jelesei beavatnak az adott fogyatékoság, sérülés, zavar sajátosságaiba, majd a kötet elméleti szimmetriatengelyének másik oldalán a nevelés, a fejlesztés, a rehabilitáció technológiáiról, metodikáiról, nem kis részt intézményrendszeréről szerezhethünk tudomást. (A történeti fejezet/ek/ről, betoldásokról el kell mondani, hogy szaktudósokra való korrektséggel mutatják be és elemzik a maga árnyaltságában a létező szocializmus korszakának vonatkozó világát, meglep ugyanakkor az óvatos távolságtartás 1919 rövid tavaszának elemzésétől. Ugyancsak visszafogottnak tartom – jóformán *Volentis Anna* írása tér ki csupán erre – a 20. századi reformpedagógiák, mai szóval: alternatív pedagógiák és a gyógypedagógia viszonyának elemzését, holott igen sok a történeti kapocs. Még nem volna teljességgel feltárva?)

De ez az alapszerkezet végül is nem valósulhatott meg a maga következetességében. Lehet, hogy ha érvényesül, mesterséges korlátokat szabott volna a szerzők írhatnékja, kreatív önkifejezése előtt, kárára a kötet gondolati gazdagságának, de lehet, hogy a szigorú, arányokat precízen tartó szerkesztés azonos szintre írta volna a szakmát, vagy kimutatta volna érzékeny pontjait. Több fejezet, olykor többször is nekifut a szakmatörténet dicsőségkönyve bemutatásának – *Cházárról*, *Bárcziról* s más nagy elődokről többször is olvashatunk biográfiai vázlatot. Előfordul, hogy két fejezetben más magyar fordítása alkalmaztatik az Egészségügyi Világszervezet fogyatékoság-hátrány definícióinak, nem azonos a közvetítő forrás sem.

A különbség ezektől teljesen függetlenül mégiscsak – úgy érzem – valóban a korszakváltáshoz való különböző szerzői, szaktudományi viszonyokban van. (Ez nyilván tükrö-

zi a társadalom és az intézményrendszer felkészültségét is.) Alapvetően – ha a magyar gyógypedagógiai szakma hű tükre a reprezentatív kötet (márpedig ezt feltételezem a vállalkozás impozáns méretéből és minőségéből) – ott a különbség, hogy kik hogyan is tartanak az orvosközpontú szakmaiságtól a szociológiai-szociálpszichológiai központúvá váló szakmaiság felé. Lappangó vita lehet ez a gyógypedagógiai szakmában, az írásokból mégis kiérződik, hogy vannak tradicionálisabb és modernebb iskolák – s ez jobbára azonosítható az egyes fogyatékosok, betegségek, zavarok kutatóinak körével.

Csak néhány példa: *Papp László Tivadar* korrekt módon, orvosi-fizikai-optikai szakszerűséggel avat be minket a látásfolyamatokba, nem lépi túl a fejezetcímbe foglalt határt. Mások már ebben a diagnosztikai részben is bele-belekapnak a terápia, a fejlesztés mesterségébe. Vagy mert nem vállalják a jelenségvilág kettéválasztását, vagy mert az adott szakterületen a terápia módszertana – nevezzük az egyszerűség kedvéért így – fejlettebb, egyértelműbben tisztázott, mint a diagnózisé. (Ezzel magyarázom, hogy a diagnózis-részben az értelmi fogyatékosok bemutatása el is maradt. Nem könnyű elszámolni – bár a felelősség nem a gyógypedagógiáé – azzal az adattal, amelyet *Bánfalvy Csaba* fontos elemzése a fogyatékoság és a szociális hátrány összefüggéseiről közöl;

A szakmában érdekelt olvasó – akár tankönyvként olvassa, akár alapvető kézikönyvként – e könyvből hozzákészülhet a szakmai feladatokhoz, kerüljön nevelési kapcsolatba akár vak/látássérült, akár siket/hallássérült, akár mozgássérült-mozgásában akadályozott, akár értelmi fogyatékos-értelmileg akadályozott, akár tanulásban akadályozott, akár beszédhibás, akár nehezen nevelhető inadaptált, akár autista gyerekekkel, kamaszokkal, ifjakkal, felnőttekkel.

idézem: az enyhe értelmi fogyatékosoknak minősített felnőtt férfiak több mint egy harmada volt katona, és 7,5 százalékuknak jogosítványa van, s hogy a volt kisegítősök 43 százaléka önállóan tartja el magát. Hogy ennek a „históriának” most a szebbik oldalát említsem, s ne a Budapest-vizsgálat vagy a *Kaltenbach*-jelentés rémtörténeteit a szociális vagy éppen etnikai hátrálynak értelmi fogyatékoságként való méréséről.)

Hol a határ a gyógypedagógiai beavatkozás és a „többségi” pedagógiai beavatkozás között? A figyelem és a cselekvés-szervezési képesség zavarairól szóló fejezet a „viselkedésmódosító technikákról” szólva a „kontingencia program” bemutatásánál olyan eszközöket sorol (piros pont, zseton, képecske, a cél fokozatos megközelítése stb.), melyeket eszköztárában – hol sikerrel, hol kudarccal –

a „normális” iskola pedagógusa is alkalmaz, bár olykor ezen intézmények metodológusai vitatkoznak rajta. Más kérdés, hogy e fogyatékoság, sérülés, zavar szakemberei a metodikának ilyen közvetlen, mondhatni tantárgypedagógiai részleteiig is eljutottak, míg mások ezt már e kötet keretei közt nem vállalták.

1976-ban jelent meg először összefoglaló kézikönyv ‚Gyógypedagógiai alapismeretek’ címen. Azóta a szóban forgó, a 2000-es évvel datált a negyedik átdolgozott kiadás. Vajon sokáig lesz a gyógypedagógiai képzés alapkönyve, kézikönyve ez a változat? A szerzők, szerkesztők igényessége, alaposága arra utal, hogy ilyen szándékaik vannak. Ők mindent megtettek ennek érdekében. A reprezentatív szerzői kör *Balázs Anna, Bánfalvy Csaba, Benczúr Miklósné, Csányi Yvonne, Csépe Valéria, Farkas Miklós, Fonyódi Ilona, Gaál Éva, Gordosné Szabó Anna, Gósy Mária, Hatos Gyula, Hámori József, Hári Mária, Illyés Sándor, Kovács Krisztina, Kullmann Lajos, Márkus Attila, Mesterházi Zsuzsa, Nagy Gyöngyi Mária, Papp László Tivadar, Pataki László, Perlusz Andrea, Torda Ágnes, Betró Ágnes, Volentics Anna, a korszakváltásban új szervezetet nyerő (nyerő?) műhely (az egykori Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola időközben az ELTE hasonló nevű kara lett a felsőoktatási integráció jegyében) mindenesetre legjobb*

tudását integrálta a kötetbe. A szakmában érdekelt olvasó – akár tankönyvként olvassa, akár alapvető kézikönyvként – e könyvből hozzákészülhet a szakmai feladatokhoz, kerüljön nevelési kapcsolatba akár vak/látássérült, akár siket/hallássérült, akár mozgássérült-mozgásában akadályozott, akár értelmi fogyatékos-értelmileg akadályozott, akár tanulásban akadályozott, akár beszédhibás, akár nehezen nevelhető inadaptált, akár autista gyerekekkel, kamaszokkal, ifjakkal, felnőttekkel.

Az általános (szokásos? többségi? normális?) pedagógiai olvasó megköszöni a bőséges – s az általános (szokásos? többségi? normális?) pedagógiára gazdagon reflektáló tájékoztatást, s azon töpreng: vajon képes lenne-e ilyen szintézisre az ő szakmája?

Vagy ott (itt) még nem termettek meg – ennyire sem? – egy korszakváltás feltételei? Vagy nem is alkalmazható esetére ez a kronologikus szakaszolás?

Ennek megválaszolása már nem e recenzio feladata. De ha a gyógypedagógus kollégák segítenek a válaszadásban, tán ők sem járnak rosszul.

ILLYÉS Sándor (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*.
Felsőoktatási Tankönyvtámogatási Program, ELTE,
Bárcezi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző
Főiskolai Kar, Bp, 2000. 666 oldal

Trencsényi László

„Személyünkben és egyedeinkben vagyunk a világtörténelem”

Ha van könyv, amelyet óvónőtől az egyetemi tanárig jó szívvel lehet ajánlani pedagógusoknak, akkor az Szabó Magda „Merszi, möszjő” című esszékötetete. S nem pusztán azért, mert a címbeli „möszjő” az író nő egykori franciatanára, akire „egy hosszú élet magasleséről” visszatekintve el nem múló hálával gondol, akárcsak a „földkerekség legszigorúbb intézetére”, a debreceni Dóczy Gedeon református leánygimnáziumra, amelynek az „Érettségi találkozó” című írásban állít szívszorítóan szép emléket.

Az esszéketet első részének kulcsszava a hála. Az író nő egyformán hálás a gimnázium könyörtelenül magas követelményeinek, ahol kicsi gyermekkorától arra tanították, „az élet rossz, kegyetlen, igazságtalan, mégis kötelességem, hogy jót, irgalmasságot és igazságtételt valósítsak meg benne”, és Möszjőnek, a látszólag gyengekező, határozatlan franciatanárnak, akinek óráin úgy érezte magát, mint a langyos fürdőben. Köszönet mindenért, de különösen azért, „mert már tudta, amit csak a nagyhatalmak, hogy Magyarország helyét kijelölték, és az atombomba készül, és kurta az idő, amíg még gyerekaraink és a második világháború közé tudja feszíteni védelmül az anti-hős emberségét és bátorságát”.

Megismerhetjük a kötetből Szabó Magdát, a tanárt is, és irigyelhetjük egykori tanítványait. Vonzódása a történelemhez nemcsak a történelemtanításért harcoló publicisztikai írásokból derül ki, hanem meggyőző művészi erővel jelenik meg a „Hol vagy, István király?” címmel összefogott, *Szent István* példáját a napjainkban helyét kereső nemzetnek felmutató, elemzően okos, magával ragadóan szenvedélyes írásokban. Nemkülönbén a *Gizella* bajor királylányról szóló esszéiben is, amely a történelmi ismeretterjesztés magasiskolája.